

*Наталія Петрівна МАРЧЕНКО,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ,
кандидат історичних наук (Київ)*

МИКОЛА ПАВЛОВИЧ ДАШКЕВИЧ: ВИЗНАНИЙ І НЕЗНАНИЙ ДІЯЧ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

Досліджено долю літературознавця, історика, фольклориста, бібліографа, педагога, секретаря та голови Історичного товариства Нестора-Літописця — Миколи Павловича Дашкевича (1852–1908), українця, який довгий час сприймався як діяч переважно всеросійського кшталту. Проаналізовано його діяльність як одного із зачинателів романо-германських студій в Україні, професора Університету Св. Володимира, значного вченого-літературознавця та історика. Наголошено на значному внескові Миколи Павловича як науковця та педагога до скарбниці української культури, літературознавства й історії.

Ключові слова: Дашкевич Микола Павлович, Наукове товариство Нестора-Літописця, Університет Св. Володимира, компаративістика, українсько-російські зв'язки.

The issue researches the life of a philologist, historian, folklore specialist and bibliographer, pedagogue, secretary and head of St. Nestor Historical Society — Mykola Pavlovych Dashkevych (1852–1908), Ukrainian, who has long been seen as mostly Russian personality. It also analyses his activity as one of the founders of Roman Germanic studios in Ukraine, as a professor of St. Volodymyr University, important philologist and historian.

Key words: Mykola Pavlovych Dashkevych, St. Nestor Scientific Society, St. Volodymyr University, comparativistics, Ukrainian and Russian connections.

Исследована судьба литературоведа, историка, фольклориста, библиографа, педагога, секретаря и председателя Исторического общества Нестора-Летописца — Николая Павловича Дашкевича (1852–1908), украинца, который долгое время воспринимался как деятель преимущественно всероссийского плана. Проанализирована его деятельность как одного из зачинателей романо-германских студий в Украине, профессора Университета Св. Владимира, крупного ученого-литературоведа и историка. Подчеркнут значительный вклад Николая Павловича как ученого и педагога в сокровищницу украинской культуры, литературоведения и истории.

Ключевые слова: Дашкевич Николай Павлович, Научное общество Нестора-Летописца, Университет Св. Владимира, компаративистика, украинско-российские связи.

«... був він надзвичайно низької постаті, проте дуже симпатичний на обличчі, з руським волоссям та невеличкою борідкою, одягався повсягди чепурно та як, піднявшись на кафедру під якесь урочисте посідання у чорному фраківі з білим галстуком, починав промовляти голосно, виразно, яскраво, так він немов більшав та захоплював аудиторію, що ї не дихнуть та слухають, а як закінчить промову, то ї кінця немає оплескам» [24, с. 152]. Таким постає Микола Павлович Дашкевич зі спогадів свого студента Миколи Стороженка. Так само захоплено та поважливо пишуть про вченого фактично всі, кому за життя вдалося зіткнутися із цією непересічною людиною, визначним науковцем і щирим українцем. Коли перечитуєш його праці, лекції, кореспонденцію, складається враження, що впродовж життя ця людина не зробила жодного неетичного чи просто неввічливого вчинку, не написала нічого, що не було б максимально вивірене та обґрунтоване. Микола Павлович не був ідеальним, але здається, зробив усе можливе, щоб таким бути. Літературознавець, історик, фольклорист, бібліограф, педагог, секретар і голова Історичного товариства Нестора-Літописця, один із фундаторів історичної школи та історико-порівняльних досліджень, М. П. Дашкевич ще за життя став зразком інтелектуала-гуманіста «Київської школи». Та на часі були «діячі» та «буревісники»...

Майже сто років життя та діяльність М. П. Дашкевича залишилися поза увагою дослідників, відтак, присвячена вченому історіографія незначна й містить, здебільшого, прижиттєві статті, некрологи, згадки в довідково-енциклопедичних і навчальних виданнях¹.

Найбільш повно та багатогранно у минулому столітті постать Миколи Павловича була окреслена на сторінках двох збірників, підготовлених і видрукованих його колегами-науковцями: збірці, виданій із нагоди ювілею наукової діяльності Миколи Дашкевича (К., 1906) [32], та тій, що вмістила реферати, прочитані на спеціальному засіданні Історичного товариства Нестора-літописця, присвяченому пам'яті вченого, невдовзі по його смерті (К., 1908) [20].

Цікаво, що широке та розмаїте коло осіб, які щиро поважали й захоплювалися Дашкевичем-науковцем, викладачем і людиною, об'єднує насамперед незаперечна фаховість у своїй царині, широка наукова ерудиція європейського зразка та совітливе, відповідальне ставлення до всякої дорученої справи. Так, Юліан Андрійович Кулаковський², котрий у своїй промові відзначав насамперед

¹ Історіографія М. П. Дашкевича найбільш повно на сьогодні висвітлена у монографіях Г. А. Александрової та А. І. Чуткого [2; 29].

² **Кулаковський Юліан Андрійович** [13.06.1855, м. Поневеж Ковенської губ. (нині — Поневеж, Литва) — 08.02.1919, Київ]. Доктор історичних наук, професор. З осені 1881 р. — приват-доцент в Університеті Св. Володимира. З 1 квітня 1883 р. — доцент кафедри римської словесності. З жов-

сталий науковий поступ і плідну кропітку діяльність М. П. Дашкевича у Історичному товаристві Нестора-літописця, так само як Микола Павлович мав: «... великий хист до вченої діяльності, повсегда він щиро працював... Дуже добре знав він грецьку, латинську, німецьку, англійську, французьку та таліанську (італійську – Н. М.) мови, та був неабиякий промовець» [24, с. 145]. І. М. Каманін³, котрий, як і Микола Павлович, навчався у В. Б. Антоновича й так само мусив зважати на проблеми зі здоров'ям та відзначався такою ж старанністю і ретельністю роботи з документами, розповів, як М. П. Дашкевич розпочинав свою наукову діяльність. Учений молодшого ешелону А. М. Лобода⁴, який змінив на кафедрі П. В. Владимиrowa, розглянув праці М. П. Дашкевича як дослідника російської та української літератури, наголосивши, що вчений вірив, що: «життя немислиме поза національними основами, але знав та-

---

тня 1884 р. – екстраординарний професор Університету Св. Володимира по кафедрі римської філології. З 1888 р. – ординарний професор Університету Св. Володимира. У березні – квітні 1903 р. – делегат від університету на Першому Міжнародному конгресі історичних наук в Римі. З 29 грудня 1906 р. – член-кореспондент Імп. Академії наук. З липня 1906 р. – ординарний професор, позаштатний професор Університету Св. Володимира. Влітку 1908 р. – делегат Другого Міжнародного конгресу історичних наук в Берліні. З 1908 по 1919 рр. – голова історичного товариства Нестора-літописця [3, с. 817].

³ **Каманін Іван Михайлович** (11.09.1850, м. Димер Київської губ. – 11.01.1921, Київ). Ще студентом під керівництвом В. Б. Антоновича працював із документами Київського архіву давніх актів. По закінченні Університету в 1872 р. через хворобу працював службовцем. У 1883–1921 рр. – завідував Київським центральним архівом давніх актів. Брав активну участь у діяльності Історичного товариства Нестора-літописця, Російського військово-історичного товариства, Українського наукового товариства в Києві, Київської комісії для розгляду давніх актів та інших. Автор численних досліджень і документальних публікацій з історії Росії та України, загальної історії, літературознавства, славістики, палеографії, дипломатії, архівознавства. У наукових дослідженнях було введено до наукового обігу значну кількість фактографічного матеріалу, що був взятий із документальних джерел, які пізніше були знищені [13].

⁴ **Лобода Андрій Митрофанович** [26.06.1871, м. Свенцяни Віленської губернії (нині – Швенчоніс, Литва) – 01.01.1931, Київ]. З 1896 р. – приватдоцент, а з 1904 р. – професор Університету Св. Володимира. Один із ініціаторів повторного відкриття (1906) і професор Вищих жіночих курсів у Києві. З 1915 р. – головний редактор «Университетских известий». 1921–30 рр. – голова Етнографічної комісії ВУАН. З 1922 р. – академік ВУАН. З 1923 р. – очолює секцію літератури Київської науково-дослідної кафедри мовознавства, членом-кореспондент Російської АН і член Центрального Бюро Краєзнавства при ній. 1925–30 рр. – головний редактор «Етнографічного вісника». Багато років був членом (секретарем) Історичного товариства Нестора-літописця, українського «Історико-літературного товариства», Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Українського Наукового товариства у Києві. У 1927 р. нагороджений Великою Золотою медаллю Всесоюзного географічного товариства за значний внесок в українське народознавство, розвиток краєзнавчого руху [1].

кож, що справжній націоналізм — не у винятковості, а в примиренні «свого» з «чужим», і весь час шукав цього примирення» [2, с. 13]. Натомість учень і наступник М. П. Дашкевича на кафедрі, І. В. Шаровольський⁵ окреслив викладацьку діяльність учителя та його роботу зі студентами.

Окремо слід сказати про Т. Д. Флоринського⁶, з яким М. П. Дашкевич підтримував тісні стосунки до останніх днів свого життя. За словами Миколи Стороженка Тимофій Дмитрович потрапив до Університету, бо професура історико-філологічного факультету не дуже прихильно ставилися до О. О. Котляревського і, «щоб помститися йому хоча би після смерті, змінили свою постанову... та покликали на посаду професора слов'янознавства з Петербурга учня професора Володимира Івановича Ламанського...» [24, с. 144]. Спершу викладач «мало тямив по своїй кафедрі» й навіть свій перший курс — «давньословенської мови» — читав виключно за книжкою проф. А. С. Будиловича. Та згодом, читаючи курс «Історії слов'янознавства», «хоча і поклав за його основи «Історію словенських літератур» Пипіна та Спасовича, проте, викладаючи ... історію польської, чеської, сербо-хорватської та болгарської літератур, значно доповняв її, читаючи ті історико-літературні праці, що друкувалися усіма тими словенськими мовами, що він усіх їх добре знав... До полонізму та українства ставився він дуже вороже, а ще й того більш — до жидівства. Казали опісля його страшної смерті, що як жиди у Чека робили йому допит, то він держав таку палку та сміливу розмову, що його вмиль було замордовано» [24, с. 151].

Саме з Тимофієм Дмитровичем Микола Павлович листувався впродовж усього життя й чи не йому єдиному довіряв не лише робочі питання, а й болі душевні. Науковці, на жаль, або залишають ці взаємини осторонь своїх досліджень, або намагаються «виправ-

---

⁵ Шаровольський Іван Васильович [17.06.1876, с. Прохорівка на Полтавщині (нині — Канівського району Черкаської області) - 9.07.1954, Київ]. З 1906 р. — приват-доцент, а з 1908 р. — професор Київського університету та Вищих жіночих курсів. Ініціатор створення й організатор романогерманського відділення при філологічному факультеті. Очолював кафедри: західноєвропейської літератури (1930–1933 рр., за іншими даними — з 1908 по 1933 р.), іноземних мов (1933–1938 рр.), германського мовознавства (1938–1941 рр.) та німецької мови (1943–1950 рр.). Перший декан факультету іноземних мов (із 1938 р. — факультет західноєвропейських мов і літератур (1937–1940 рр.)) [6].

⁶ Флоринський Тимофій Дмитрович (28.10.1854, Санкт-Петербург - 02.05.1919, Київ). Доктор історичних наук, професор. З лютого 1882 р. — доцент кафедри слов'янської філології. З 1888 р. — ординарний, згодом — заслужений професор Університету Св. Володимира. 19 років обіймав посаду декана історико-філологічного факультету. Коли 1905 р. посада стала виборною, залишив її. Став жертвою червоного терору в 1919 р., так і не відмовившись від власних поглядів [3, с. 347–350; 31, с. 466–467].

дати» М. П. Дашкевича потребою підтримання добрих стосунків із «деканом» тощо. Натомість, гадаємо, в основі їхніх взаємин лежали не лише робочі інтереси, а насамперед глибока релігійність та єдність поглядів на панслав'янізм і єврейське питання в ньому.

Як близька вченому людина та його багаторічний керівник і колега, Т. Д. Флоринський подав біографічну довідку про Миколу Дашкевича та стисло розповів про основні праці та викладацьку діяльність ученого, його участь у роботі наукових інституцій.

Статті-некрологи, присвячені пам'яті М. П. Дашкевича, написали також: О. О. Шахматов [30], який настійно вимагав опублікувати та залучити тим самим до наукового обігу неопубліковану частину творчої спадщини науковця⁷ та наголошував, що Микола Дашкевич: «західні явища... вивчав значною мірою, щоб усебічно розв'язувати свої ... питання» (Тут і далі переклад – Н. М.) [30, с. 940]; Б. В. Варнеке, котрий також відзначав «національно зорієнтоване ставлення вченого до вивчення зарубіжних літератур» [4]; М. М. Сперанський, який акцентував академічні успіхи науковця та окреслив його визначальні риси як науковця: «... величезна ерудиція, ретельність у праці, прагнення вичерпати питання. Водночас глибина й широта постановки самих питань, цілісність світогляду, якої він шукає й у досліджуваних явищах літератури, і в науковому методі, нарешті, високогуманний погляд на науку, на людину, беззавітна відданість цій науці й безкорисливо-благородне ставлення до навколишніх» [23, с. 289]; уже згадуваний Т. Д. Флоринський, котрий поза всім іншим наголосив глибоке внутрішнє життя померлого та частково розкрив його приватне життя [27]; М. Сумцов, який наголошував на широті та ґрунтовності порівняльних досліджень Миколи Павловича, домінуванні в його працях ідеї «культурно-інтернаціонального рівноправ'я» [25, с. 3]; М. С. Грушевський, який бачив у Миколі Дашкевичу насамперед втрачену для української справи силу, яку обставини відірвали від рідного ґрунту та змусили працювати для «всеросійської» науки [9, с. 145].

Усі вище згадані публікації досить суб'єктивні, бо написані людьми, які знали М. П. Дашкевича за життя. Та вміщена в них інформація достовірна й науково виважена, хоча й викладена інколи доволі емоційно чи, навпаки, – формально. Важко погодитися з думкою А. І. Чуткого [29], що: «образ Дашкевича, поданий у цих публікаціях, певною мірою був заданий самим Миколою Павловичем», та що відчувається «досить формалізоване «зацікавлення» особою небіжчика». Гадаємо, доля та творчий набуток ученого дає всі підстави визнати, що Микола Павлович насправді був лю-

---

⁷ РАН, хоча й мала здійснити це, згідно свого Статуту, так і не довела цієї справи до кінця.

диною величезної працездатності, доволі аполітичною, щиро відданою науці, глибоко релігійною та дещо відстороненою від буденного життя. Що їй відобразили у своїх статтях люди, котрі добре його знали особисто.

Енциклопедичний характер носила лише стаття в біографічному словнику дійсних членів РАН, де наводився також повний перелік усіх опублікованих праць М. П. Дашкевича [10].

По смерті вченого їй ледь не до нині про М. П. Дашкевича було написано напрочуд мало [16–18; 2; 29]. Пояснюється це не так своєрідністю самої постаті вченого, як тими соціально-політичними та економічними потрясіннями, що змели з лиця історії когорту його соратників і послідовників, усіх тих, хто був спроможний зрозуміти їй належно поцінувати його доробок. Так само їй проблеми, що їх порушував Микола Дашкевич, надто довго перебували на периферії науки.

На початку минулого століття широкі згадки чи їй цілі розділи про вченого містилися праці: його студента Леоніда Білецького «Основи літературної критики» (К., 1925), Костя Копержинського «Українське наукове літературознавство за останнє десятиліття» (К., 1929); Миколи Зерова «Українське письменство ХІХ ст.» (К., 1924). Та згодом аж до появи праці Михайла Наєнка «Історія українського літературознавства» (К., 2001) М. П. Дашкевич проходив у радянських посібниках під гаслом «буржуазного літературознавця», який робив інколи «не безуспішні спроби» пояснити історичне, естетичне значення кращих здобутків мистецтва слова з позицій «так званого компаративістського методу».

Щодо різного роду енциклопедичних і довідкових видань, то в дореволюційний період ім'я Миколи Дашкевича ще за його життя потрапило до енциклопедичних словників⁸. За радянських часів воно то з'являється, то зникає в довідковій літературі⁹, але щоразу згадується насамперед як ім'я російського, а вже потім українського вченого. Лише в еміграційній «Енциклопедії українознавства» М. П. Дашкевича кваліфікували як українського історика та літературознавця¹⁰.

Народився Микола Павлович 04.08.1852 р. у с. Бежев Житомирського повіту Волинської губернії [28, арк. 11 зв. – 12; 23, с. 47]

⁸ Див.: Энциклопедический словарь / издатели Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – СПб. : Типо-литогр. И. А. Ефрона, 1893. – Т. 10. – С. 163.

⁹ Див.: Большая Советская Энциклопедия. – М. : АО «Сов. энциклопедия», 1930. – Т. 20. – С. 524; Український радянський енциклопедичний словник : в 3 т. / АН УРСР ; голов. ред. М. П. Бажан. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1966. – Т. 1. – С. 555; Українська радянська енциклопедія. – 2-е вид. – К. : УРЕ, 1979. – Т. 3. – С. 249; Українська літературна енциклопедія. – К. : УРЕ, 1990. – Т. 2. – С. 22.

¹⁰ Енциклопедія українознавства : словникова частина. – Л., 1994. – Т. 4. – С. 489.

(нині — с. Бежів Черняхівського району Житомирської області) у родині сільського священика Павла Дашкевича та домогосподарки Анастасії Павлівни Дашкевич, мав брата Валеріана («за слабкістю розумових сил» був під опікою Миколи Павловича до смерті останнього) та сестру Галину (в заміжжі — Жураховська) [12, оп. 443, спр. 142, арк. 21 зв].

Мав уроджену сердечну недостатність, що позначилося на його характері (самовідданість і дисциплінованість у праці, організованість і «скупість» контактів, схильність до песимізму, глибока релігійність). Батьки дотримувалися ліберальних поглядів, користувалися авторитетом серед місцевого православного духовенства та селян, але великих статків не мали¹¹. Відтак, початкову освіту Микола Павлович здобув удома [27, с. 13] і до кінця життя залишився вкоріненим у «малу батьківщину»: залишив кошти на будівництво «в с. Бежеве лечебниці имени протоиерея Павла и Анастасии Дашкевичей» [12, оп. 443, спр. 142, арк. 21 зв.], за власним розпорядженням був похований у Бежеві [22, с. 48], серед тем, які розробляв як історик, географічно, всі так чи інакше стосувалися Волині та Полісся. «Український характер» виховання М. П. Дашкевича відзначав згодом і М. С. Грушевський, який досить тісно спілкувався з ним на початку 1890-х рр. [8, с. 116–122].

Хоча сан батька давав Миколі Дашкевичу змогу отримати безкоштовну духовну освіту, хлопець 1860 р. вступив до Житомирської гімназії, котру 1868 р. закінчив із золотою медаллю [12, оп. 388, спр. 34, арк. 4].

Того самого року юнак подав документи до Університету Св. Володимира. Та йому було відмовлено, як особі, що не досягла 17-річного віку [12, оп. 368, спр. 22, арк. 29 зв]. Не допомогли особисті звернення ні управляючого Волинською дирекцією училищ, ні Попечителя КУО. Лише наступного 1869 р. Микола Дашкевич, блискуче склавши іспити, вступив на історико-філологічний факультет, де незмінно залишався вчительським стипендіатом. Розпочалися його «перебування» та «служба» у Києві, де Микола Павлович так і не придбав власного житла, винаймаючи оселю спершу на Великій Житомирській (буд. № 21), а з початку 1890-х — по Кадетському провулку (буд. № 15) (з 1902 р. — вул. Гоголівська)¹². До віку місцем його «життя» залишалося с. Бежеве, де зберігалася наукова бібліотека, були написані кращі праці — рецензія на роботу М. І. Петрова, монографії про святий Грааль, західноєвропейську середньовічну літературу тощо [12, оп. 443, спр. 142, арк. 15–18].

¹¹ У справі, пов'язаній із наданням М. П. Дашкевичу пенсії (1904), вказано, що ні він сам, ні його батьки не мали «родового імення» [28, арк. 12].

¹² Адреси встановлено за кореспонденцією на ім'я Миколи Павловича А. І. Чутким [29].

Упродовж 1869–73 М. П. Дашкевич навчався під керівництвом М. П. Драгоманова¹³, В. С. Іконникова¹⁴, О. О. Котляревського, Ф. Я. Фортинського¹⁵, О. І. Селіна, А. І. Линниченка¹⁶. Та природна любов і повага до «свого» зблизила його з ідеологом українства В. Б. Антоновичем¹⁷, під керівництвом якого Микола Павлович на-

¹³ **Драгоманов Михайло Петрович** (1841–1895) — український публіцист, історик, літературознавець, фольклорист, економіст, філософ, громадянський діяч буржуазно-демократичного, згодом — ліберально-буржуазного напрямку. З 1864 р. — приват-доцент. З 1870 р. — доцент Університету Св. Володимира. У 1875 р. як політично «неблагонадійного» звільнено. Емігрував у Женеву, де 1876 р. заснував вільну українську друкарню. З 1889 р. — професор Софійського університету [5, с. 320–323].

¹⁴ **Іконников Володимир Степанович** (1841–1923). З 1869 р. — доцент кафедри російської історії Університету Св. Володимира. З 1871 р. — екстраординарний, а згодом ординарний професор Університету Св. Володимира. 1892 р. — заслужений професор університету. З 1914 — академік Російської АН, а з 1921 — академік УАН. 1873–1913 рр. — головний редактор «Университетских известий». 1877–80 рр. та 1883–1887 рр. — декан історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира. 1874–1877 рр. та 1893–1895 рр. — голова Історичного товариства Нестора-Літописця. 1878–1889 рр. — завідувач Вищих жіночих курсів у Києві. 1871–1887 рр. — член Попечительної ради Київського учбового округу. 1889–1904 рр. — голова Бібліотечної комісії при Університеті. 1881–1883 рр. — членом Ради Колегії Павла Галагана. З 1904 р. — голова Тимчасової комісії для розгляду давніх актів у Києві [7].

¹⁵ **Фортинський Федір Якович** (1846–1902). Доктор історичних наук, професор. З 1872 р. — доцент Університету Св. Володимира. З 1877 р. — екстраординарний професор, з 1878 р. — ординарний професор. 1887–1890 рр. — декан історико-філологічного факультету. 1890–1902 рр. — ректор Університету Св. Володимира. 1878–1888 рр. — викладав на Вищих жіночих курсах. Микола Стороженко згадує: «Рідко коли якийсь професор так щиро підготовлявся до своїх лекцій та жодної ніколи не пропустив. Літературу своєї науки він знав майже усю, де що тільки було надруковано на Заході, хоча нові європейські мови знав тільки теоретично, ... пам'ять у нього була зразкова... Був він невеликої постаті, дебелинький, з маленькими, мов трохи заплющеними очима, повновидий, з широкою бородою; для усіх приступний, повсегда мов приязно усміхався; голос мав трохи глухий; держав себе з повагою, спокійно... Усі студенти так його поважали, що іспити у нього проходили блискуче, бо усі добре підготовлялися» [24, с. 145].

¹⁶ **Линниченко Андрій Іванович** (1822–1888). Магістр російської словесності. З 1855 р. — ад'юнкт кафедри російської словесності в Університеті Св. Володимира. З 1863 р. — доцент, викладач історії всесвітньої літератури. З 1865 р. — староста православної церкви університету. З 1866 р. — дійсний статський радник. У 1869 і 1874 рр. — доцент по кафедрі історії всесвітньої літератури [3, с. 369–374].

¹⁷ **Антонович Володимир Боніфатьєвич** (1834–1908) — видатний український історик, археолог, етнограф. Закінчив медичний (1855) та історико-філологічний (1860) факультети Університету Св. Володимира. Був одним із організаторів і головою київської Громади. У 1863–1880 рр. — редактор Тимчасової комісії для розгляду давніх актів у Києві. З 1878 р. — професор історії Університету Св. Володимира. У 1881 р. — голова Історичного товариства Нестора-літописця. Представник народницької школи в українській історіографії, створив київську школу істориків (Д. Багалій, М. Грушевський, П. Голубовський та ін.). Очільник українського громадсько-політичного життя, підтримував тісні зв'язки з Галичиною [26].

писав відзначену золотою медаллю дипломну роботу з чітко вираженою національною позицією — «Княжение Даниила Галицкаго по русским и иностранным известиям» (К., 1873). Вони ж сприяли тому, що вчений жодного разу не торкнувся у своїх історичних розвідках теми з історії Росії. Натомість «галицька тема» згодом посідала важливе місце впродовж усієї його подальшої наукової діяльності. Погляди Миколи Дашкевича на «галицький» період історії Русі йшли врозріз із тогочасною російською історіографією, але були контекстуальні ідеям В. Б. Антоновича та М. С. Грушевського.

Водночас, Микола Павлович підтримував тісні стосунки з відомим русофілом Т. Д. Флоринським, із яким листувався до самої смерті, щиро переймався науково достовірною, виваженою інтерпретацією російської літератури на українських і західноєвропейських теренах і навпаки. 1902 р. саме завдяки його ініціативі та наполегливості у Києві було врочисто відзначено п'ятдесяті роковини з дня смерті М. В. Гоголя, а Кадетський провулок перейменовано на Гоголівську вулицю. М. П. Дашкевичу були близькими ідеї своєрідного панславізму. У листі до Т. Д. Флоринського (від 19 грудня 1886 р.) він пише: «Глядя на болгар и сербов, впадаешь в невольную скорбь о безумии многих славян, которые не умеют дружить и единением своим преодолеть врагов» [14]. Водночас, у центрі об'єднавчих рухів учений бачить духовний виток слов'янства як такого — Київ («Подвиг славянских первоучителей и Библия на народных языках Запада» (К., 1886)), а сам слов'янський світ розглядає лише і тільки як складову європейської цивілізації.

Займаючись історичними студіями, М. П. Дашкевич був також непересічним філологом, що відзначали всі його викладачі. Відтак, 1873 р., за поданням проф. А. І. Линниченка, який небезпідставно вважав Миколу Павловича своїм кращим учнем і єдиним достойним наступником, М. П. Дашкевича було обрано професорським стипендіатом по кафедрі історії всезагальної літератури (створена 1863).

Упродовж магістратури (1873–1876) Микола Дашкевич виголосив відому доповідь про Болоховську землю на III археологічному з'їзді в Києві (1874) [11], де вперше висунув теорію оформлення на базі болоховського руху козацтва. 1874 р. був обраний дійсним членом Історичного товариства Нестора-літописця.

1876 р. Микола Павлович захистив дисертацію на тему «Из истории средневекового романтизма. Сказание о Св. Грале» і в квітні 1877 р. отримав ступінь магістра історії всезагальної літератури та був одноставно (справа рідкісна) обраний штатним доцентом по кафедрі історії всезагальної літератури історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира [12, оп. 465, спр. 195, арк. 4 зв.]. Його перша лекція «Постепенное развитие науки исто-

рии литератур и современныя ея задачи», прочитана 19 вересня 1877, фактично означила всі основні завдання та методи історико-порівняльного дослідження, які згодом розвинув у своїх дослідженнях учений та його послідовники. Водночас, у ній М. П. Дашкевич уперше поєднав суто історичні та суто літературознавчі принципи наукового дослідження як рівноцінні, тим самим визначившись із власними підходами до розв'язання найсуттєвіших тогочасних питань гуманітаристики. Тривалий час по тому він залишався чи не єдиним ученим, знань і таланту якого вистачало на безкомпромісне дотримання цієї позиції, хоча водночас із Миколою Павловичем на факультеті працювали: С. С. Гогоцький, В. С. Іконніков, І. П. Хрущов, П. І. Аландський, Ф. Г. Міщенко, О. О. Котляревський, П. В. Павлов, Ф. Я. Фортинський, П. А. Лукашевич, О. О. Козлов.

М. П. Дашкевич став першим професором історії західноєвропейських літератур в Університеті Св. Володимира й 30 років очолював кафедру всезагальної літератури (з 1891 р. — кафедра західноєвропейської літератури). 1887 р. учений відкрив романський семінарій, що розрісся до романо-германського відділення (1900), яке Микола Платонович очолив 1906 р., заклавши, по суті, фундамент романо-германських і компаративних студій і викладання їх у Києві. Не даремно саме йому пропонували очолити кафедри після Федора Буслаєва (Москва) та Олександра Огоновського (Львів) [2; 29].

1878 р. Микола Дашкевич, відповідно до усталеної в наукових колах Російської імперії традиції, вирушає у своє перше закордонне відрядження, що тривало 2 роки. Згодом він ще двічі мав змогу попрацювати в бібліотеках та архівах Німеччини (Берлін), Франції (Париж), Англії (Лондон), Італії (Венеція) та Австро-Угорщини (Відень, Прага, Львів) [29].

З осені 1880 р. М. П. Дашкевич поновив читання лекцій в Університеті Св. Володимира. Водночас читав на Київських Вищих жіночих курсах.

Із 1885 р. і до смерті Микола Павлович був постійним активним членом університетської Ради.

У 1887 р. Микола Дашкевич взяв шлюб із О. К. Шеремет'євою [14], котра мала двох позашлюбних доньок — Марію (07.01.1881) та Марфу (22.12.1883). Власних дітей не мав.

У 1890 р. за пропозицією групи професорів (Т. Д. Флоринський, Ф. Я. Фортинський, П. В. Владіміров і Ю. А. Кулаковський) М. П. Дашкевичу було присуджено ступінь доктора історії загальної літератури за сукупністю праць (традиційно докторською працею Миколи Павловича вважали книгу «Романтика Круглого Стола в літературах и жизни Запада» (К., 1890)). А невдовзі вчений отримав звання ординарного професора Університету Св. Володимира [28, арк. 13 зв.].

Знаючи ерудованість, толерантність і обов'язковість Миколи Дашкевича та зважаючи на його вагомий науковий доробок, чимало тогочасних наукових об'єднань прагнули бачити його серед своїх членів. Ще 1878 р. він був обраний секретарем Історичного товариства Нестора-літописця [21] і незмінно обіймав цю посаду до 1899 р., коли одноставно був обраний його головою. На цій посаді перебував до жовтня 1907 р., коли, внаслідок остаточного погіршення здоров'я, змушений був відмовитися. Дякуючи його зусиллям у почесні члени Товариства було обрано: В. І. Ламанського (1883), В. С. Іконнікова (1890), В. Б. Антоновича (1890), О. О. Шахматова (1890), О. І. Соболевського (1903), О. М. Пипіна (1902), Т. Д. Флоринського (1904) [29]. Серед опублікованих праць М. П. Дашкевича 12 безпосередньо стосуються діяльності в Товаристві: це річні та історико-статистичні звіти, ювілейні огляди й історичні екскурси, некрологи. На жаль, окремо вони ніким не розглядалися, хоча й становлять значний науковий інтерес¹⁸. Сам Микола Павлович 1894 р. був обраний членом Товариства шанувальників російської словесності в Москві та Московського археологічного товариства. 1899 р. — дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка. 1900 р. — дійсним членом Київської комісії з розгляду давніх актів. У 1902 р. Російська Академія Наук обрала М. П. Дашкевича членом-кореспондентом, а 1903 р. Полтавська вчена архівна комісія — своїм почесним членом.

У 1904 р. Микола Дашкевич вийшов на пенсію та, за власним проханням, підтриманим керівництвом університету та задоволенням міністром народної освіти, продовжив читання лекцій у якості позаштатного професора.

На початку 1907 р. ученого було обрано позаштатним ординарним академіком Імператорської Академії Наук [12, оп. 346, спр. 27.], що стало найвищою сходинкою в системі його вчених звань і посад.

На 1907–08 навчальний рік Микола Павлович мав 3-годинне навантаження на тиждень. Та значне загострення хвороби прикувало його з осені 1907 р. до ліжка. 20 січня 1908 М. П. Дашкевича не стало.

На 1906 р. кількість його наукових праць досягла 62, упродовж 1907 р. (не зважаючи на загострення хвороби) ученому вдалось написати ще 7, останню працю Микола Дашкевич віддав до друку за кілька днів до смерті. Окрім того, за свідченням Т. Д. Флоринського, неопублікованими залишилися 47 зв'язок курсів лекцій.

Згодом праці М. П. Дашкевича не так замовчували, як знецінювали, примітивізуючи його набуток та ідеї. Зокрема, його ком-

---

¹⁸ Згадувалися в загальному контексті статті: Колесник, М. П. Історичне товариство Нестора-літописця [Текст] : основні етапи й напрямки діяльності (1872–1931 рр.) / М. П. Колесник // УІЖ. – 1989. – № 9. – С. 50–56.

паративізм визнавався недоліком, порожнім «нагромадженням аналогій», на противагу «позитивному» привнесенню російської культурно-історичної школи на український ґрунт тощо. Натомість, за життя Микола Павлович був високо поцінований Іваном Франком, Михайлом Грушевським, Володимиром Перетцем, Іваном Стешенком, Євгеном Тимченком та ін. саме як компаративіст, зокрема А. М. Лобода, окреслюючи визначальну мету діяльності вченого, наголошував, що для того найважливішим було показати: «як у горнилі світового обміну ідей і форм вироблялися нові, оригінальні сплави» [20, с. 61], а М. Ф. Сумцов у літературознавчих працях Миколи Павловича вирізняв саме прагнення до «культурно-інтернаціонального рівноправ'я» [25].

Як літературознавець М. П. Дашкевич був прихильником порівняльно-історичного методу, що не суперечить, проте, його традиційному зарахуванню до культурно-історичної школи. Методологічною основою дослідження літературних і фольклорних текстів для вченого став історизм, що передбачав комплексний підхід до явищ культури й загалом вкладався в позитивістську модель літературознавства другої половини ХІХ ст. Водночас, йому був властивий методологічний синкретизм, що давав змогу підходити до вивчення творів із таким науковим інструментарієм, якого потребувала їхня художня специфіка. Відтак, методика порівняльного аналізу в студіях Миколи Дашкевича мала комплексний характер і містила, крім порівняльного, історичний, біографічний і психологічний методи.

Микола Дашкевич виробив власну схему порівняльного аналізу твору, яка складалася зі: з'ясування історичної основи твору, пошуку паралелей в інших національних літературах, з'ясування запозичень (виявлення ступеня опрацювання тих чи інших мотивів, виявлення джерел фабули твору) та реконструкції іманентних особливостей. Водночас, кожний конкретний історичний жанр мав у науковій практиці Миколи Павловича індивідуальну схему аналізу.

Літературознавчі праці вченого типологічно поділяються на: контакт-генетичне і типологічне вивчення текстів («Питання про походження руських билин...» (К., 1883), «Питання про літературне джерело української опери І. П. Котляревського «Москаль-чарівник»» (К., 1883), «Ромео і Джульєтта» (К., 1903) та ін.), з'ясування історії певного сюжету у міжнародному контексті («З історії середньовічного романтизму...» (К., 1876), «Лицарський епос в Італії після Аріосто» (К., 1890) та ін.), вивчення творчості певного письменника в контексті світової літератури («Романтика на Заході та в поезії Жуковського» (К., 1883), «Пушкін — поет загальноєвропейський» (К., 1887), «Мотиви світової поезії в творчості Лермон-

това» (К., 1892), «Романтичний світ Гоголя» (К., 1906) та ін.), зіставлення творчості окремих письменників чи їхніх творів («Малоруська й інші бурлескні (жартівливі) «Енеїди» (К., 1898), «Спроба вказівки літературних паралелей до «Плачу Ярославни» в «Слові о полку Ігоревім» (К., 1908) та ін.), порівняльне прочитання кількох національних літератур («Світова скорбота, похмурий світогляд і песимізм в західноєвропейській поезії нового часу, переважно французькій» (К., 1895) [2].

Уже перша літературознавча праця М. П. Дашкевича «Сказання, легшія в основу бретонских романов и новейшія относительно их гипотезы» (К., 1875), засвідчила не лише його глибокі знання теоретичної думки Західної Європи, а й непересічність підходів до характеру взаємодії художніх систем, вимогу ретельного виділення різних елементів у досліджуваному творі. Першим об'єктом такого «анатомічного» вивчення стали так звані романи Круглого Столу, що справили відчутний вплив на всю західноєвропейську культуру, лише злегка торкнувшись давньоруської. Учений вважав, що причина — у різниці ідеалів європейського та руського лицарства. Так, в праці «Из истории средневекового романтизма. Сказание о Св. Граале» (К., 1877) він піддає ретельному перегляду низку західноєвропейських і російських теорій щодо походження легенди про Грааль і доходить висновку, що вузькість кола досліджуваних джерел та механістичність зіставлень призвели до помилкових висновків. Сам він визначає джерело головної легенди оповіді та з'ясовує її походження, довівши, на противагу Олександрові Веселовському, що основою легенди є не апокриф, а живий переказ. У даній праці Микола Дашкевич уперше звертається до матеріалу української літератури, ілюструючи процес «обнароднення» (термін М. П. Дашкевича — Н. М.) запозичених сюжетів. У праці «Древнекельтский народный эпос о короле Артуре и витязях Круглого Стола и былевые песни Киево-Галицкой Руси» (К., 1886) учений поглиблює свої тези щодо визначальних позицій епіки як репрезентанта національного духу та лицарського ідеалу в західноєвропейській культурі, простежує долю середньовічної епіки в літературах Європи. А в роботі «Рыцарский эпос в Италии после Ариосто» (К., 1890) — робить огляд лицарської та протолицарської італійської епіки XIV ст. та історії наслідувань поеми Аріосто «Несамовитий Роланд». Так само ґрунтовними та вичерпними за залученням джерел і широтою охоплення проблеми є роботи, присвячені тваринному епосові: «Происхождение и развитие эпоса о животных (по поводу соч. г. Колмачевского)» (К., 1883) та «Вопрос о происхождении и развитии эпоса о животных по исследованиям последнего тридцатилетия» (К., 1904).

Поворотною працею в сенсі визначення подальших наукових інтересів та означення методологічного підґрунтя шукань вченого стала стаття «Постепенное развитие науки истории литератур и современные ее задачи (Вступительная лекция доц. Дашкевича)» (К., 1877), в якій він твердить, що література — самостійна сфера людського життя, історія літератури — історична наука, предметом якої є «внутрішнє життя людини і його вираження в літературних творах», а літератори та їхні ідеї — одні з визначальних рушіїв суспільної історії. Учений зосереджується на джерелознавчому значенні творів літератури, розрізняючи щодо цього історію наук (оперує поняттями) та історію літератури (пристосування пізнання до вищих потреб людини). Він віддає перевагу змісту над формою твору, наголошує специфіку літературних джерел як таких, що не відображають життя, а взаємодіють із ним. Відтак історія літератури за М. П. Дашкевичем — відгалуження історичної науки, сфера якого — внутрішні прагнення та ідеали людини. Тому не варто вивчати літературні явища лише в межах явищ історичних, а слід, зважаючи на єдність законів духовного поступу різних народів, порівнювати їх у різних площинах. Відтак, саме порівняльно-історичний підхід до вивчення історико-літературних явищ є для вченого найбільш об'єктивним і науковим. Він декларує загальнолюдський характер літературознавчої науки, яка лише шляхом порівняння може з'ясувати та увиразнити національні риси окремих явищ і культур. Аналізуючи попередні напрями вивчення історії літератури (естетичний, історичний, філологічний), Микола Дашкевич пропонує власне тлумачення законів розвитку літератури, що збігаються загальною із постулатами культурно-історичної школи, та пропонує подолати вади попередніх методів літературознавства шляхом синтезу культурно-історичного та порівняльного методів. Своє ставлення до різних теоретичних шкіл вчений більш широко висловив у рецензії «Средневековая греко-славянская литература (преимущественно поэтическая) и её отношение к западно-европейской поэзии. По поводу книги Gastera: Greeko-Slavonic» (К., 1887) на книжку М. Гастера.

Визначальною для літературознавчих студій М. П. Дашкевича стала також рецензія на «Нариси історії української літератури XIX століття» М. Петрова, щодо якої лише в наш час Михайло Наненко вперше відкрито визнав, що саме тут було вперше окреслено конкретні риси, що виявляють самотність української літератури на тлі європейських: «У пізніших літературознавчих працях автори лише розвивали й доповнювали означені М. П. Дашкевичем риси української літератури й обґрунтовану ним специфічність її історичного поступу» [19, с. 87]. Якщо М. Петров лише нагромадив

факти, то Микола Дашкевич зумів розгледіти справжні масштаби й особливості української літератури. Він доводить, що вона має власну самобутність, художність і народність у змісті та що в ній, завдяки постійному латино-польському впливові, відбилися визначальні загальноєвропейські течії. Ученому вперше вдалося простежити внутрішню еволюцію нової української літератури та схарактеризувати її провідні мотиви. Беручи до уваги вплив російської літератури, він не вважає його визначальним серед низки інших, а наголошує, що всі національні літератури зазнають подібних впливів та ставить проблему коректності при їхньому зіставленні. Засновуючись на принципах Шасле та Кертінга, дослідник прагне з'ясувати ступінь оригінальності українського письменства, визначальними рисами якого вважає реалізм, гумор та чуттєвість, а наскрізною ідеєю – народність. Останню він пов'язує із західноєвропейським романтизмом і особливостями української ментальності. Окремо М. П. Дашкевич наголошує на зв'язках української літератури з народною творчістю, ролі польсько-українських поетів у її формуванні, місці та особливостях літератури Галицької України. Пропонує він також власну (згодом переосмислену) періодизацію української літератури. Різко дисонують з усім сказаним останні абзаци праці, найчастіше згадувані в довідковій літературі в минулому, де Микола Дашкевич вказує на безперспективність української літератури. Та ці песимістичні декларації за словами Леоніда Білецького «оперті не на фактах, а лише на московській офіційній шовіністичній opinii» й мають на меті убезпечити автора від можливих переслідувань, а не наукову доказовість.

У подальшому Микола Дашкевич продовжував студіювати українську літературу у взаємозв'язках з іншими національними літературами («Вопрос о литературном источнике украинской оперы И. П. Котляревскаго «Москаль-Чаривнык»» (К., 1893), «Малорусская и другия бурлескныя (шутливые) Энеиды» (К., 1898), «Старейший список «Малорусской Энеиды» И. П. Котляревскаго» и «Начальные строфы старейшаго списка «Энеиды» И. П. Котляревскаго»» (К., 1901), «Рыцарство на Руси — в жизни и поэзии» (К., 1901) та ін.), доводячи, що численні запозичення не лише не применшують її значення, а вказують на постійний сутнісний зв'язок українства з основними культурно-історичними рухами як Заходу, так і Сходу. Окремо слід наголосити його праці по І. П. Котляревському, в яких учений одним із перших порушив питання генези, джерел і ступеня самостійності української «Енеїди» та довів її народність.

Тривалий час замовчувалися або вважалися ненауковими нині визнані думки Миколи Дашкевича про українське походження

билин київського циклу та потребу їх осмислення в руслі світової героїко-епічної поезії («Рыцарство на Руси — в жизни и поэзии» (1902), «Отзыв о сочинении В. Ф. Миллера: «Экскурсы в область русского народного эпоса»» (СПб., 1895), «Рецензия на сочинение А. М. Лободы «Русския былины о сватовстве»» (К., 1904). Як фольклорист, у своїх підходах до епосу вчений засновувався на історичному методі, відтак визнавав еволюційний характер фольклорного процесу та доводив, що українські думи — спадкоємці руських билин і що як на одні, так і інші впливали західноєвропейські лицарські поеми («К вопросу о происхождении русских былин. Былины об Алёше Поповиче и о том, как перевелись богатыри на святой Руси» (К., 1883), «Олексий Попович думи «про бурю на Чорному морі»» (К., 1906). Також він першим спробував науково узагальнити питання про зв'язок дум і юнацьких пісень.

Значним набутком літературознавчої думки стали також праці М. П. Дашкевича, присвячені західноєвропейським і російській літературам, зокрема, творчості В. Шекспіра, Ж.-Б. Мольєра, Й. В. Гете, Ф. Шиллера, Дж. Байрона, О. С. Пушкіна, М. В. Лермонтова та ін.. Здебільшого це порівняльні студії, засновані на широкому залученні фольклорних і літературних джерел та набутків тогочасної біографістики. Серед «світових» образів найглибше вчений охарактеризував Дон Жуана, Демона та образ «світової скорботи».

Визначальною рисою Дашкевича-літературознавця є також залучення біографічних даних у контексті взаємовпливів загальної культурно-історичної та літературної ситуації. Крізь біографію письменника вчений намагався з'ясувати ідейний зміст його творів і суть літературного життя доби («Вымысел и действительность в «Зезенгеймской идилии» (1897), «Значение мысли и творчества Гоголя» (1902)). Водночас, на противагу представникам біографічного методу в літературознавстві, Микола Дашкевич не вважав біографію визначальним чи єдиним джерелом висвітлення творчості автора.

Ще за життя у наукових колах, зокрема, і російських, були визнані здобутки Миколи Павловича у справі дослідження української історії, присвячені: давньому періодові (I тис. н. е.); історії Галицько-Волинського князівства, литовсько-польському періодові. Окремо слід відзначити джерелознавчі студії вченого, тематично пов'язані з його науковими інтересами.

Розпочавши з комплексних праць, вчений згодом зосередився на вузькоспеціальних дослідженнях. Та всі їх вирізняє свідоме прагнення розвивати українську історіографію в загальноєвропейському контексті та акцентування найпроблемніших аспектів вітчизняної історії. Як історик М. П. Дашкевич методологічно найближчий школі В. Б. Антоновича, водночас низка його теорій (сто-

совно болоховців, походження етноніму «Русь» та українського козацтва) є окремим самодостатнім ціннісним набутком української історичної науки.

Праця «Княжение Даниила Галицкаго по русским и иностранным известиям» (К., 1873) стала першою в Європі роботою, присвяченою винятково історії Галицько-Волинської держави як самодостатнього явища. Хронологічно дослідження охоплює більшу частину існування Галицько-Волинської держави (1205–1264 рр., присутні також екскурси в подальшу історію), а за джерельною базою залишається зразком до нині. Водночас це була перша вдала спроба науково довести «неординарність особи» Данила Романовича та редагувати узвичаєну схему офіційної російської історіографії щодо виняткової історичної ролі Володимиро-Суздальського князівства.

Упродовж усієї подальшої наукової діяльності «галицька тема» залишалася провідною в історичних студіях Миколи Дашкевича. Так, на його дослідженнях болоховців і Болоховської землі фактично засновується вся новітня історіографія даної проблеми. Зокрема йдеться про тезу щодо появи козацтва від болоховців, висловлену у рефераті «Болоховская земля и ея зачение в русской истории» (К., 1878), яку вчений розробляв і вдосконалював упродовж всього подальшого життя («Новейшие домыслы о Болохове и Болоховцах» (К., 1884), «Еще разыскания о Болохове и Болоховцах» (К., 1899), «Общественный строй Южной Руси в XIII–XV вв.» (К., 1879), «Несколько догадок о начале южно-русского козачества (до конца XV в.)» (М., 1902).

Окремі аспекти галицької регіональної історії висвітлено в працях Миколи Дашкевича «Переговоры пап с Даниилом Галицким об унии Юго-Западной Руси с католичеством» (К., 1884) — про витоки унійних проектів Римських пап стосовно Галицько-Волинського князівства, написана із залученням значної кількості невідомих на той час архівних документів із Російській імперії, Англії, Італії та Австро-Угорщини, та «Грамота князя Ивана Ростиславовича Берладника» (К., 1904), в якій Микола Павлович виступає не лише істориком, а й вправним текстологом.

До питань литовсько-польської доби вчений уперше звернувся в критичній статті «Литовско-Русское государство, условия его возникновения и причины упадка» (К., 1882), вступивши в полеміку з В. Б. Антоновичем і виявивши надзвичайну обізнаність із джерельним матеріалом аналізованої теми. Певним виявом регіонального патріотизму вченого стало розлоге, не пов'язане з основним напрямком статті, обґрунтування давності м. Житомира. В подальшому він торкався означеної теми в низці незначних публікацій, зокрема, в критичній замітці на працю Прохаски «Ostatnie lata

Witolda» — «Политические замыслы Витовта» (К., 1883), де висунув версію про причину неможливості унії між Литвою та Москвою через «деспотический дух» останньої.

Кращою серед історичних студій М. П. Дашкевича, значним явищем і фактичною основою для подальшої української історіографії стала ґрунтовна праця «Заметки по истории Литовско-Русского Государства» (К., 1885), де із залученням широкої джерельної бази було показано становлення Литовської держави, причини і характер литовської експансії на землі Київської Русі, зміни в соціально-економічних і політичних відносинах на українських землях у XIII–XV ст., обґрунтовано спадкоємність Великого князівства Литовського щодо Київської Русі.

Ще одним напрямком історичних студій Миколи Павловича були дослідження походження Києва та етноніма «Русь». У праці «Приднепровье и Киев по некоторым памятникам древне-северной литературы» (1886) учений, визнаючи цінність скандинавських саг як історичного джерела, ставив під сумнів теорію заснування Києва готами. Робота відзначається також залученням найновіших на той час іноземних джерел із теми (зокрема, ще не опублікованих, а надісланих авторами колезі як визнаному фахівцеві). Так само в замітці «Еще догадка о происхождении имени Русь» Микола Дашкевич ставить під сумнів норманське походження етноніму «Русь», виводячи його з назви племені росоман (ця версія дискутується й нині).

Окремого розгляду заслуговують і досі належно науково не поціновані джерелознавчі та бібліографічні праці вченого. Йдеться насамперед про огляди джерел щодо історії Русі, відібрані з «Monumenta Poloniae historica»: «Данная для древне-русской истории в Monumenta Poloniae historica» (К., 1885), «Данные для Русской истории по V тому Monumenta Poloniae historica» (К., 1888). М. П. Дашкевич не лише відібрав із найновіших джерел усе, що стосувалося переважно південноруської історії (короткі цитати), склав належні аналітичні коментарі, а й обґрунтував у передмові, які з джерел є, на його думку, найціннішими, з'ясував їхню достовірність і зв'язок із уже відомими історичними фактами. Готував Микола Павлович також ґрунтовні тематичні огляди нових видань закордонних вчених — «Новости иностранной литературы по русской истории и истории русской словесности» (К., 1882). Займався також самостійним пошуком і публікацією джерел із південноруської історії, зокрема перекладних: сторінки щоденника Павла Алеппського, що стосувалися України («Павел Алеппский, архидиякон патриарха Макария» (К., 1874)); опис Причорномор'я, складений у XVII ст. домініканським ченцем Емідієм д'Асколі («Описание Черноморья, составленное Эмидием д'Асколи в 1634 году» (К., 1891)),

який містить не лише джерело, а й коментарі зі стислою довідкою про повідомлення італійців щодо Південної Русі, починаючи з XIII ст.; «Один из памятников религиозной полемики XVI в.: Послание Януша, короля Угорскаго, к проту Афонской горы (1534 г.) и ответ последнего» (К., 1901), де у коментарях наголошено на значній ролі «славянського елемента в старій Угрії» й на Афоні та на «некоторых малороссизмах в тексте ответа».

Докладністю, широтою та повнотою охоплення джерел, власною системою організації матеріалу відзначаються також бібліографічні аналітичні огляди Миколи Дашкевича: «Литература Св. Грааля за последние годы (1876–1888)» (К., 1888) та «Новейшая научная литература о Мольере» (К., 1888).

Серед праць ученого є і суто біографічні дослідження: статті «Котляревский А. А.», «Красов В. И.», «Метлинский А. Л.» для «Біографічного словника професорів і викладачів Імператорського Університета Св. Володимира (1834–1884)» (К., 1884), «Павел Алепский, архидиякон патриарха Макария» (К., 1874), ґрунтовні виважені некрологи та пам'ятні промови про О. О. Котляревського (К., 1881), Ф. Я. Фортинського (К., 1903) тощо.

Окремої розмови вимагає використання Миколою Дашкевичем біографічного методу в літературознавчих студіях і розуміння та відображення ролі особистості – в історичних.

1. Академік Андрій Лобода. 1894–1924 [Текст] : його життєпис і опис наукових праць // Зап. Іст.-філол. відділу ВУАН. – К., 1924. – С. 284–293.
2. *Александрова, Г. А.* Літературні перехрестя [Текст] : Микола Дашкевич у контексті порівняльних досліджень кінця XIX – початку XX ст. / Г. А. Александрова. – К. : Освіта України, 2008. – 240 с.
3. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира (1834–1884) [Текст] / под ред. В. С. Иконникова. – К. : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. – 860 с.
4. *Варнеке, Б. В.* Памяти Н. П. Дашкевича [Текст] : [некролог] / Б. В. Варнеке. – Казань, 1910. – 10 с.
5. Видатні постаті в історії України (IX–XIX ст.) [Текст] : короткі біоґр. нариси. Іст. та худож. портрети / В. І. Гусев, В. П. Дрожжин, Ю. О. Калінцев та ін. – К. : Вища шк., 2002. – 358, [1] с.: портр.
6. Відбулись наукові читання до 130-річчя І. В. Шаровольського [Електронний ресурс] / Прес-центр // Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Режим доступу : <http://pressa.univ.kiev.ua/news.php?id=816>. – Назва з екрану.
7. *Войцехівська, І. Н.* Академік Володимир Іконников [Текст] : життєпис та бібліографія / І. Н. Войцехівська ; Укр. держ. НДІ арх. справи

- та документознавства, Іст. т-во Нестора-Літописця. – К., 1998. – 130 с. – (Арх. та бібліогр. джерела укр. історичної думки ; Вип. 2).
8. *Грушевський, М. С.* Щоденник (1886–1894 рр.) [Текст] / М. С. Грушевський ; упоряд. Л. Запкільняк. – К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства НАНУ, 1997. – 264 с.
  9. *Грушевський, М. С.* Микола Дашкевич [Текст] : [некролог] / М. С. Грушевський // Записки НТШ. – Л., 1908. – Т. 81. – С. 145–150.
  10. Дашкевич Николай Павлович [Текст] // Материалы для библиогр. словаря действительных членов Имп. Акад. Наук. – Пг., 1915. – Т. 3, ч. 1. – С. 263–267.
  11. *Дашкевич, Н. П.* Болоховская земля и ее значение в русской истории [Текст] / Н. П. Дашкевич // Тр. Киев. археологического съезда. – К. : Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира, 1878. – Т. 2. – С. 69–129.
  12. ДАК. – Ф. 16.
  13. *Ємець, О. В.* Археографічна діяльність І. М. Каманіна [Текст] / О. В. Ємець // Матеріали ювіл. конф., присвяченої 150-річчю Київ. археографічної комісії. – К., 1997. – С. 168–178.
  14. ІР НБУВ. – Ф. 3. – Спр. 19922. – Арк. 2.
  15. ІР НБУВ. – Ф. 65. – Спр. 251.
  16. *Костриця, М. Ю.* Академік М. П. Дашкевич – дослідник Болохівської землі [Текст] / М. Ю. Костриця // Болохівщина : земля і люди : Матеріали Всеукр. наук. конф. «Велика Волинь». – Хмельницький ; Стара Синява ; Любар : [б. в.], 2000. – Т. 20. – С. 287–288.
  17. *Костриця, М. Ю.* Забуте ім'я академіка М. П. Дашкевича [Текст] / М. Ю. Костриця // Духовне відродження культури України : традиції, сучасність : Матеріали і тези наук.-практ. конф. – Рівне, 1994. – С. 131–133.
  18. *Лабунька, М.* Микола Павлович Дашкевич та Іван Андрійович Линниченко [Текст] / М. Лабунька // 125 років Київській Українській академічній традиції. – Нью-Йорк : Укр. Вільна Акад. Наук, 1993. – С. 219–264.
  19. *Наєнко, М. К.* Історія українського літературознавства [Текст] / М. К. Наєнко. – 2-е вид., змін. й допов. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 359 с.
  20. Памяти почётного члена Исторического общества Нестора-летописца заслуженного ординарного профессора и академика Николая Павловича Дашкевича [Текст] // ЧИОНЛ. – К., 1908. – Кн. 20, вып. 3. – С. 42–82.
  21. Сведения о заседаниях Исторического общества Нестора-летописца [Текст] // ЧИОНЛ. – К., 1893. – Кн. 7. – С. 32.
  22. Сведения о заседаниях Исторического Общества Нестора-летописца [Текст] // ЧИОНЛ. – К., 1908. – Кн. 20, вып. 3. – С. 47–48.
  23. *Сперанский, М. Н.* Николай Павлович Дашкевич (1852–1908) [Текст] : [некролог] / М. Н. Сперанский // Изв. отд-ния рус. языка и словесности Имп. Акад. Наук. – СПб., 1908. – Кн. 2. – С. 265–289.
  24. *Стороженко, М. В.* З мого життя [Текст] / М. В. Стороженко ; [упоряд. тексту та іл., авт. вступ. ст. В. Ульяновський ; голов. ред. С. Головка]. – К. : Либідь, 2005. – 430 с. : іл., портр. – (Пам'ятки

- історичної думки України).
25. *Сумцов, Н.* Памяти Н. П. Дашкевича [Текст] : [некролог] / Н. Сумцов // Южный край. – 1908. – № 92/94. – С. 3.
  26. *Ульяновський, В. І.* Володимир Антонович : образ на тлі епохи [Текст] / В. І. Ульяновський, В. А. Короткий. – К., 1997. – 218 с.
  27. *Флоринский, Т. Д.* Н. П. Дашкевич (1852–1908) [Текст] : [некролог] / Т. Д. Флоринский // Ж-л М-ва нар. просвещения. – СПб., 1908. – № 9. – С. 12–23.
  28. ЦДІАК України. – Ф. 707. – Оп. 65. – Спр. 77.
  29. *Чуткий, А. І.* Микола Дашкевич (1852–1908) [Текст] / А. І. Чуткий. – К. : Темпора, 2008. – 526 с.
  30. *Шахматов, А. А.* Николай Павлович Дашкевич (1852–1908) [Текст] : [некролог] / А. А. Шахматов // Изв. Имп. Акад. наук. – СПб., 1908. – № 11. – С. 939–941.
  31. Alma mater [Текст] : університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920 : матеріали, документи, спогади : у 3 кн. Кн. 1. Університет Св. Володимира між двома революціями / упоряд. В. А. Короткий. – К. : Прайм, 2000. – 697 с.
  32. Eranos [Текст] : сб. ст. по лит. и ист. в честь засл. проф. Имп. Ун-та Св. Владимира Николая Павловича Дашкевича. – К., 1906. – V + 436 с.

Марченко Н. П. Микола Павлович Дашкевич: визнаний і незнаний діяч української науки.

Ключові слова: Дашкевич Микола Павлович, Наукове товариство Нестора-Літописця, Університет Св. Володимира, компаративістика, українсько-російські зв'язки.

Досліджено долю та науковий набуток літературознавця, історика, фольклориста, бібліографа, педагога, секретаря та голови Історичного товариства Нестора-Літописця – Миколи Павловича Дашкевича (1852–1908), українця, який тривалий час ідентифікувався у науковій літературі лише як російський діяч. Окреслено його місце в українській гуманітаристиці як вченого, близького за методологією досліджень до школи В. Б. Антоновича, розкрито внесок у дослідження вітчизняних та іноземних писемних пам'яток з історії українських земель давнього періоду, доби Галицько-Волинського князівства, литовсько-польського періоду. Розкрито джерела його глибоко національної позиції щодо ключових наукових питань як в галузі історії, так і в літературознавстві, наукову та викладацьку діяльність упродовж життя, роботу на посаді секретаря Історичного товариства Нестора-Літописця. Показано причини довготривалого недооцінювання наукової спадщини М. П. Дашкевича дослідниками. Як літературознавець, вчений багато зробив для вдосконалення і впровадження в українській науці нового на той час порівняльно-історичного методу, виробив власну схему порівняльного аналізу твору, залучав біографічну інформацію у контексті взаємовпливів загальної культурно-історичної та літературної ситуації.

Marchenko N. P. Mykola Pavlovich Dashkevych: recognized and not recognized figure in Ukrainian science.

Key words: Dashkevych Mykola Pavlovich, Scientific society of Nestor the Chronicler, University of St. Volodymyr, comparative science, Ukrainian-Russian ties.

Researched life and contribution to the science development of literary critic, historian, folklorist, bibliography scientist, educator, secretary and head of Historical society of Nestor the Chronicler – Mykola Pavlovich Dashkevych (1852–1908), Ukrainian who was identified in scientific literature as Russian for a long time. Featured his place in Ukrainian humanitarian science as a scientist, whose methodological research approach is similar to the school of V. B. Antonovich, presented his contribution to the study of national and foreign written historical documentation about Galitsko-Volynskyi knight ship times, Litovski-Polish period. Described his national position related to key science problems in history and literature, scientific and lecture activity during his lifetime, working on a secretary position in the Historic society of Nestor the Chronicler. Demonstrated the reasons for a long time non-appreciation of scientific heritage of M. P. Dashkevych by researchers. As a literature scientist, he did a lot for improvement and introduction of a new for that time comparative-historical method in Ukrainian science, developed a personal schema of comparison analysis of a composition, used biographical information in the context of mutual influence of cultural-historical and literature situations.

Марченко Н. П. Николай Павлович Дашкевич: признанный и неизвестный деятель украинской науки.

Ключевые слова: Дашкевич Николай Павлович, Научное общество Нестора-летописца, Университет Св. Владимира, компаративистика, украинско-российские связи.

Исследована судьба и научное наследие литературоведа, историка, фольклориста, библиографа, педагога, секретаря и председателя Исторического общества Нестора-Летописца – Николая Павловича Дашкевича (1852–1908), украинца, который долгое время идентифицировался в научной литературе как русский деятель. Очерчено его место в украинской гуманитаристике как учёного, близкого за методологией исследований к школе В. Б. Антоновича, раскрыт вклад в исследования отечественных и иностранных письменных памятников истории украинских земель давнего периода, времен Галицко-Волынского княжества, литовско-польского периода. Раскрыты источники его глубоко национальной позиции относительно ключевых научных вопросов как в отрасли истории, так и в литературоведении, научную и преподавательскую деятельность на протяжении жизни, работу на должности секретаря Исторического общества Нестора-Летописца. Показаны причины длительной недооценки научного наследия М. П. Дашкевича исследователями. Как литературовед ученый много сделал усовершенствования и внедрения в украинскую науку нового на то время сравнительно-исторического метода, разработал собственную схему сравнительного анализа произведения, привлекал биографические данные в контексте взаимовлияния общей культурно-исторической и литературной ситуации.